

MARIJIN SPOMENIK NA SV. JAKOBA TRGU V LJUBLJANI

J O S. W E S T E R

(ZGODOVINSKA ČRTICA OB PRENOVITVI SPOMENIKA L. 1938.)

Med najstarejše in v umetniškem pogledu najpomembnejše ljubljanske javne spomenike spada bronasti lik Matere božje na Sv. Jakoba trgu. Prav letos stopi ta zgodovinski in nabožni spomenik, na novo postavljen, v tretjo dobo svojega obstanka, ki sega daleč nazaj v drugo polovico 17. stoletja.

I. DOBA: 17. STOLETJE DO L. 1844.

Ljubljana je bila v 17. stoletju razmeroma še majhno, z visokim zidovjem obdano mesto, širše se od Pisanih (Karloških) vrat med znožjem Grada in Ljubljano tja do Frančiškanskih (Poljanskih) vrat na sedanjem Vodnikovem trgu. Onstran Ljubljane je bila plemiška četrt, katere osredje je bil Novi trg. Glavna prometna proga stare Ljubljane je bil Stari trg, ki se je takrat pričenal že pri Pisanih vratih. Ime Florijanske ulice se je uveljavilo šele pozneje, ko so postavili cerkev sv. Florijana, ki ji je bil temeljni kamen položil škof Rabatta l. 1672.¹ Pri sedanji Tranči je Stari trg prehajal v Glavni (Mestni) trg. Preko Ljubljane sta držala tistih dob v mestu le dva lesena mostova, Čevljarski (sed. Hradskega most) in Špitalski (sed. Trimostje).

Osrednja cerkev v najstarejšem delu mesta je bila šentjakobska, ki jo je prenovljeno posvetil škof Tomaž Hren l. 1615. Cerkve ob južni strani se je dotikal jezuitski samostan (kolegij), ob strani proti Staremu trgu pa je stala jezuitska gimnazija, na katere mestu je tja do potresa stalo redutno poslopje, sedaj pa mestna dekliška ljudska šola. Sredi med obema in pred cerkvijo se je širil odprt prostor, t. zv. forum academicum, dotlej verjetno brez posebnega okrasa ali spomenika. Proti bregu Ljubljane pa so stale pritlične meščanske hiše. Ob vzhodnem zidu jezuitskega bloka je tekla Rožna ulica, v vsej dolžini neprekinjena, ne kakor dandanes, ko prehaja na Sv. Jakoba trg.

Kranjska dežela je doživljala v tisti dobi burne in pretresljive dogodke. L. 1621. je vznemiril hud potres Ljubljano, l. 1640. pa škofjo Loko. Na Dolenjskem je l. 1625. divjala morilna kuga, kakršna se je pojavila l. 1646. tudi pred vrati Ljubljane, v Dravljah na Ljubljanskem polju. Kužno znamenje ob Celovski cesti še danes hrani spomin na to bedno leto. Mnogo nevarnosti in škode so povzročale skoraj vsako leto poplave Ljubljane; tako je bilo jeseni l. 1642. vse Barje pod vodo.²

Najhujša nevarnost in nadloga za prebivalstvo pa so bili ponovni roparski napadi Turkov. Peter Zrinj-

ski je sicer l. 1658. in 1661. v krvavih zmagah odvrnil turške roparske čete od avstrijskih mej, vendar so močni oddelki l. 1663. zopet vdrli na Hrvaško ter so s tem nepričakovanim napadom zbudili tolik strah med prebivalstvom, da je trumoma bežalo v Ljubljano. Zrinjski je Turke pri Otočcu premagal, a ti so s tem večjo silo udarili naslednje leto proti Avstriji. V krvavi bitki pri Monostru (Sv. Gothardu) ob Rabi jih je general Montecuccoli dne 1. avgusta 1664. popolnoma porazil in sklenil z njimi mir za dobo 20 let.

V zahvalo Bogu in Materi božji za to sijajno zmago so kranjski deželni stanovi na željo cesarja Leopolda I., ki je bil l. 1660. obiskal Ljubljano, dne 8. decembra 1664. pod vodstvom deželnega glavarja Volka Engelb. grofa Auersperga storili zaobljubo, da bodo vsako leto kar najslovesneje praznovali praznik brezmadežnega spočetja Marije device ter da se bodo dan prej postili, in so sklenili, da postavijo Mariji v čast in zahvalo marmornat spomenik z bronastim kipom Brezmadežne.

Storjena obljuba je naložila stanovom častno dolžnost, toda delo ni šlo tako naglo izpod rok. Janez Vajkart Valvasor, med kranjskimi plemiči tedanje dobe v kulturnem in umetniškem oziru gotovo prominentna osebnost, je bil prevzel skrb za umetelno izvršitev spomenika. Sam je napravil načrt za spomenik in zasnoval model za Marijin kip. Priprave za delo pa so iz neznanih vzrokov zastajale. Kolikor se da iz zapisnikov tedanjega stanovskega (deželnega) zbora posneti, so kranjski plemiči bržčas radi denarne stiske delo odlašali. Tako n. pr. je grof Gallenberg na neki seji dejal, da je treba Valvasorju namigniti, da naj delo sploh opusti, češ da stanovi ne zmorejo stroškov. Zato naj bi se pred jezuitskim kolegijem začasno postavila lesena soha Matere božje, Valvasorju pa naj se za njegov trud podari 1500 gold. in odpiše zaostali dolg od njegovih gradov.³ V nekem drugem sejnem zapisniku se navaja, da je Valvasor prosil stanovski zbor za odločitev, ali naj z delom za kip Matere božje prične. Stolni prošt je bil mnenja, da naj počakajo na model, ki so ga bili v Benetkah naročili; dotlej pa naj se odposlanci nadalje z Valvasorjem posvetujejo. Vsekakor pa da se hočejo stanovi glede kipa še premisliti.⁴

Toda Valvasor ni bil mož pomišljave narave. Započeto delo je vztrajno nadaljeval: napravil je osnutek kamenitega podstavka in stebra ter risbo za Marijino soho. Kip mu je po tem načrtu modeliral salcburški kipar Wolf Weisskirchner, po čigar kalupu ga je nato

¹ Zgodovinski podatki za to dobo so posneti iz spisa Jan. Greg. Thalberga (Dolničarja) *Epitome chronologica*, Ljubljana 1714.

² Podrobne podatke gl. v članku: dr. Jože Rus, *Naš stari šentjakob in njegova okolica*, Jutro, 29. maja 1938.

³ Da bi se poplave Ljubljane omejile in omilile, so deželni stanovi na predlog nekega kapucina, rojenega Nizozemca, l. 1658. sklenili, da strugo Ljubljane pred njenim vstopom v mesto razdelé z izkopom nove struge. Tako se je pričelo delo, že več stoletij zaobljubljeno in zaželeno,

toda kmalu so ga opustili in odgodili na poznejše čase. (Gl. Thalberg, *Epitome chronologica*, str. 75). Ta načrt odvojitve Ljubljane v umetno strugo je zasnoval v drugi polovici 18. stoletja jezuit Gabr. Gruber, dovršil pa major Struppi l. 1782.

⁴ Prim. Vrhovec, *Topografski opis Ljubljane*, LMS, 1895., str. 205.

⁵ Gl. Vrhovec, *Die wohlhobl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach*, str. 53.

ulil ljubljanski zvonar Krištof Schlags v svoji livarni pred Karlovškimi vrati dne 16. decembra 1681. med 11. in 12. uro ponoči srečno brez napake v enem kosu s kroglo vred, na kateri stoji Marijina podoba. Pred tem pa so bili že meseca marca 1680. izkopali tla pred cerkvijo za temelj in zgradili nanj podstavek iz lepega pisanega, kar najbolj uglasjenega marmora. Prav tako je bil vitki steber izklesan iz redkega šarastega marmora v enem kosu, glavič (kapitél) pa iz belega genovskega marmora. Na štiri pomole četverovogelnega podstavka so postavili iz sivkastega peščenca izklesane svetniške sohe: sv. Jožefa, sv. Leopolda, sv. Ignacija Lojolskega in sv. Frančiška Ksaverja.¹ Spomenik z obsežno balustrado vred je zavzemal malone ves zapadni del akademskega trga. Visoki steber z Marijinim kipom je zrl preko slemen pritličnih hiš v ospredju, kakor nam kaže Valvasorjeva slika celotne Ljubljane (knj. XI., med str. 666 in 667).

Na podstavku je bila vzdana plošča s posvetilom:

DeI MatRI VirgInI
statVS CarnIoLIae
pos.
ex Voto.

(Materi božji Devici postavili stanovi Kranjske po zaobljubi.)

Kronogram izpričuje leto postavitve: 1682.

Najbrž na nasprotni strani podstavka pa je bila pritrjena plošča iz temnega marmora, ki je še ohranjena in sedaj vzdana v steno cerkvene veže stranskega vhoda pod zvonikom ter se glasi:

D. O. M. MARIAE DEIPARAE V.
QUAE CONCEPTA SINE MACULA ORI-
GINIS SUPPEDANEA LUNAE TRIUM-
PHATRIX AN. MDCLXIV OTTOMANI-
CAM LUNAM A FINIBUS PATRIAE
AVERRUNCAVIT, VOTI REA PROVIN-
CIA CARNIOLIAE IURATA EIUSDEM
PURAE CONCEPTIONIS PROPUGNA-
TRIX M. P. ANNO MDCLXXXII.

To besedilo bi se glasilo slovenski: Mariji božji porodnici Devici, ki je spočeta brez izvirnega madeža, zmagovalka lune pod nogami, l. 1664. otomansko luno od mejá domovine odvrnila, je Kranjska dežela, vezana po zaobljubi, njenega čistega spočetja zakleta prvoboriteljica, spomenik postavila l. 1682.

Pripomniti je treba, da se letnica 1664. nanaša na poraz Turkov pri Monostru dne 1. avgusta 1664. in da je v tej dobi veljala še »pobožna vera« v brezmadežno spočetje, ki jo je šele vatikanski koncil l. 1854. razglasil za versko dogmo.²

Podstavek je bil obdan, kakor kaže Valvasorjeva slika, s kamenitim stopniščem in ograjen s stebričasto balustrado. Vitki steber z Marijinim kipom vred, visok

¹ Cesar Leopold je sv. Jožefa proglasil l. 1675. za varuha notranje-avstrijskih dežel in kranjski deželni stanovi so ga slovesno sprejeli za patrona Kranjske v cerkvi bosih avguštincev, posvečeni sv. Jožefu. — Sv. Ignacij Loj. in Frančišek Ksaver sta bila prav v 17. stol. proglašena za svetnika. L. 1669. so šentjakobski cerkvi prizidali kapelico sv. Frančiška Ksav., znamenito po svoji umetniški opremi.

² Ne ta napis, ne Valvasorjevo poročilo ne omenjata, da bi bila tudi odvrnitev kuge dala povod za zaobljubo in postavitev tega spomenika. Pač pa je utegnila kuga, ki se je bila po Thalbergovem sporočilu (gl. Epitome str. 82) po-

Marijin spomenik v prvi dobi.
(Po sliki v Valvasorju, knj. XI.)

ok. 10 m, je bil dobro viden preko streh spredaj stoječih nizkih hiš.

Poleti l. 1683. so bili Turki z močno vojsko pridrli do Dunaja. Oblegani prestolnici so poslali tudi kranjski stanovi v pomoč močen oddelek konjenice pod poveljstvom Janeza Vajkarda Valvasorja. In ko je bil Dunaj otet, se je opravila dne 24. oktobra v ljubljanski stolnici slovesna zahvalnica, od tod pa je šla procesija na trg sv. Jakoba, kjer so peli pred okrašenim Marijinim spomenikom slovesne lavretanske litanije s spremljevanjem izbrane simfonije in streljanjem topov ob besedah »Pomoč kristjanov«. (Gl. Epitome, str. 83.)

Veliki požar, ki je bil dne 28. junija 1774. izbruhnul v Krakovem in se razširil preko Ljubljane na šentjakobski okraj, je tu upepelil 58 hiš; pogorela sta tudi jezuitski kolegij in šentjakobska cerkev z obema zvonikoma, zvonovi v njih so se od vročine stopili, medtem ko Marijin spomenik ni trpel nikake škode, vsaj poročila o tem molče.

javila jeseni l. 1679. na Dunaju in so v Ljubljani opravljali javne molitve za nje odvrnitev, pospešiti izvršitev že pred 15 leti storjene zaobljube. Res pa je, da so Ljubljanci z radodarno pomočjo grofovskje rodbine Auerspergov v zahvalo za odvrnjeno kugo postavili kip sv. Trojice na trikotnem trgu Ajdovščini (»forum quod Haidenschaft audit«) pred cerkvijo bosih avguštincev l. 1693. (Gl. Thalberg, Epitome, str. 88.) Ta pobožni spomenik stoji sedaj, prenovljen in prestavljen l. 1898., na Kongresnem trgu pred nunsko cerkvijo.

O nadaljnji zgodovini našega spomenika naj posnamemo nekaj podatkov iz obširnega poročila, ki ga je napisal v Kroniko mestne župnije sv. Jakoba župnik Gustav Köstl. Spis v nemškem jeziku zavzema 43 strani male četvorke in je datiran z 31. dec. 1870.¹

Po srečni postavitvi spomenika so deželni stanovi dne 1. februarja 1684. sklenili, da bodo na praznik Brezmadežne priredili vsako leto procesijo k spomeniku in da se naj opravijo ob njem vsako soboto sv. litanije. Ščasoma pa se je to opustilo. Zato je dne 3. junija 1722. zbrani stanovski zbor poudarno zaukazal, da naj se te pobožnosti redno opravljajo in se je deželno predsedstvo obrnilo do knezoškofa Viljema grofa Leslieja za izrecno odredbo. Škof je z ustanovnim pismom z dne 4. decembra 1722. izdal naslednjo naredbo:

1. Vsako leto na praznik Brezmadežnega spočetja, t. j. dne 8. decembra, naj gre ob 3. uri popoldne procesija iz stolnice k spomeniku, tam naj se opravijo pete litanije in se procesija nato vrne v stolnico.

2. Procesijo naj vodi sam knezoškof; če pa je zadržan, eden izmed kapitularejev.

3. V primeru, da bi se procesija radi slabega vremena ne mogla vršiti na omenjeni praznik, naj se preloži na bližnji Marijin praznik.

4. Na vse velike Marijine praznike naj opravi prelat slovesne litanije s spremljevanjem godbe, asistirata naj mu dva levita in k temu potrebni akoliti; ob navadnih sobotah pa naj moli litanije en duhovnik ob asistenci dveh levitov.

5. Za godbo in opravilo teh pobožnosti naj se jezuitom izplača od deželnih stanov določeni znesek 60 gld.

6. Vsako leto na praznik Brezmadežne naj se kupi za razsvetljavo spomenika 24 belih voščenenih plamenic po 3 funte težkih. Le-té se nato prepuste jezuitom, ki morajo zato skozi vse leto sami skrbeti za svečavo pri litanijah, ne da bi jim dala dežela kako povračilo.

Te obveznosti ustanovnega pisma sta obe stranki vestno izpolnjevali tja do vladanja cesarja Jožefa II., ko se je po tedanji regulaciji službe božje ta procesija odpravila; litanije pa so se z vso v ustanovnem pismu odpraveno slovesnostjo redno vršile, a ne več pod milim nebom, ampak v cerkvi sv. Jakoba.

Po razpustitvi jezuitskega reda l. 1773. stanovska blagajna zneska 60 gld. nekaj časa ni izplačevala, toda deželno glavarstvo je z dopisom z dne 9. maja 1777. oba cerkvena ključarja obvestilo, da se bo ves zastanek nadomestil in se bo v bodoče vse redno izplačevalo. Toda že l. 1785. se je pokazal nedostatek, izplačali so se sicer 60 gld., odrekli pa so sveče za razsvetljavo. Zadevno pritožbo obeh cerkvenih ključarjev je deželni odbor zavrnil, na kar sta se obrnila s prošnjo do gubernija v Gradcu, da naj bi kranjski deželni stanovi svoje obveznosti glede dobavljanja sveč točno izvrševali. Toda graški gubernij je njiju prošnjo z odlokom z dne 3. februarja 1787. odklonil. Tudi je dvorna naredba z dne 7. septembra 1786. ukazala, da naj se opusti dotlej običajno nakazovanje iz stanovske blagajne za tedenske litanije kakor tudi procesija na Marijin praznik, glede oddaje 72 funtov voščenih

sveč pa preneha obveznost kranjske dežele, češ da stanovski »obvezni instrument« (Verbindungsinstrument) z dne 4. decembra 1722. ne more veljati kot pravomočno ustanovno pismo, ker se je ta davščina često izpodbijala in se je morala smatrati za samovoljno dajatev.

Čeprav deželni stanovi po tem odloku niso več izpolnjevali nekdanjih obveznosti, so vendar obdržali patronat nad spomenikom in so ga dali l. 1806., ko je bil že dokaj poškodovan, popraviti. Ogledna komisija, ki jo je bilo odredilo deželno glavarstvo, je namreč ugotovila, da je spomenik potreben poprave. Preračunjeni stroški za popravo so se cenili na 1000 gld. 30 kr. in dvorna pisarna je nato ta znesek nakazala iz »domestikalnega sklada« s pripombo, da bi morebiti bolj kazalo spomenik odstraniti. In zopet se je sestala ista komisija in v zapisniku izjavila, da bi odstranitev spomenika stala ok. 500 gld. Ta »ex voto« postavljeni spomenik pa da se ne more podreti, ne da bi se s tem občutno žalila občina. Zato je deželno glavarstvo na predlog stanov z odlokom z dne 26. julija 1806. odobrilo, da se spomenik popravi.

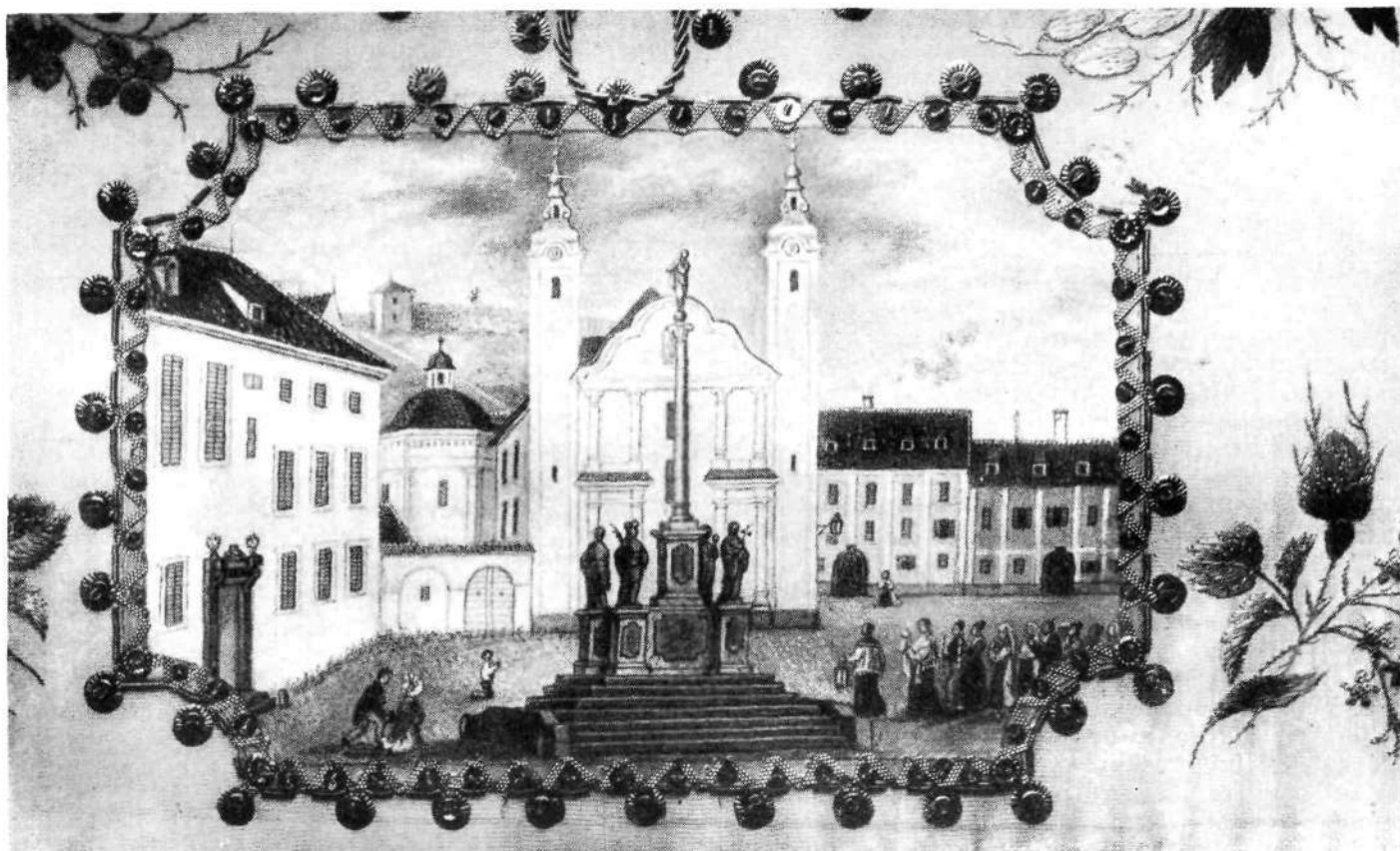
V teku naslednjih desetletij je bilo stanje spomenika vedno slabše. Dne 15. sept. 1839. je »gradbena - gasilska - olupševalna komisija« mestne občine ugotovila njega razpadljivost ter je o tem poročala na višje mesto, na kar je okrožni urad magistratu naročil, naj kaj ukrene za ohranitev spomenika in naj predlaga, katero bi bilo primerno mesto, da se spomenik tja prestavi. Po nekaterih pisemnih razpravah med mestnim magistratom in okrožnim uradom se je dne 9. marca 1840. sestala komisija, v kateri so bili tudi mestni župnik Pohlin, oba cerkvena ključarja in več umetniških veščakov, in ki je po natančnem pregledu spoznala za potrebno, da se spomenik podpre. V župnišču je dala tole na zapisnik:

Spomenik je v vseh svojih delih razpadljiv. Temeljni zid sicer ne daje povoda za nevarnost, pač pa so obdelani kamni večidel iz svoje lege premaknjeni. Na njih stoječi podstavek, na katerem stoje štirje svetniški kipi, je povsem preperel; v njem so nastale take razpoke, da je vremenski vpliv povzročil mnogo škode na notranji trdnosti, radi česar se je nagnil steber proti cerkvi; kocka pod stebrom je skoraj docela razjedena in v več kosov razpokla, razdrobljeni kosi so z železom povezani. Tudi steber sam je preperel in kaže na več mestih razpoke; ni dvoma, da bi razpadel v kose, če bi ga dvignili. Glavič (kapitel) iz kararskega marmora pa je nepoškodovan in kip Matere božje se nahaja v prvotnem stanju. Nevarnost razpada, če bi se tla količkaj potresla, je verjetna, če ne neizogibna. Zato je treba takoj vsa sredstva uporabiti, da se razpad zadrži. V ta namen bi bilo treba spomenik s pokončnimi hlodi na vseh štirih straneh podpreti.

Cerkveno predstojništvo je zapisniku pristavilo še svoje pripombe: da je s to komisijsko razpravo pač nevarnost razpada tega spomenika »pobožne hvaležnosti za srečno prestano strašno dobo« odstranjena, vendar bi kazalo glede odstranitve in vzpostavitve spomenika to upoštevati, da se ljudstvo glasno izjavlja za njega neprekinjeno ohranitev. Zato da cerkveno predstojništvo prosi, da se steber ne odstrani prej, dokler se visoki gubernij ne izjavi glede smotrnosti nove postavitve tega verskega spomenika, kakor tudi

¹ Na tem mestu izrekam najtoplejšo zahvalo sedanjemu župniku g. Janku Barletu, ki mi je blagovoljno dovolil uporabo tega zanimivega zgodovinskega zapiska. —

J. W.

Sv. Jakoba trg okoli l. 1830.

Fotografska kopija akvarelne slike iz zbirke Narodnega muzeja v Ljubljani

glede izbire novega primernegega stojišča. Zakaj sicer bi se ne samo v domači župniji, temveč v vsem mestu glasno pojavila nezadovoljnost. Ljudska želja da gre za tem, da se spomenik po regulaciji obširnega trga pred cerkvijo postavi na sredi trga. In končno stavi cerkveno predstojništvo v sporazumu z umetniškimi strokovnjaki predlog, da se oni štirje svetniški kipi, izklesani iz peščenca, premeste v prikladne dolbine (niše) na pročelju cerkve, s čimer bi se najbolj ustreglo želji cerkvene občine.

Napravo opore za spomenik, kar je komisija spoznala za nujno potrebno, je prevzel tesarski mojster Košir za znesek 40 gld. Tako je ostal spomenik podprt, dokler ga niso odnesli. To neprimerno stanje je dajalo po poročilu gradbene komisije na okrožni urad z dne 12. maja 1842. mnogim tujcem povod za neprijetne opazke. Okrožni urad je predložil zapisnik graškemu guberniju s poročilom, da je spomenik sedaj tako podprt, da bi ga mogel samo potres zrušiti; stroške za njega odstranitev in vzpostavitev novega pa naj bi nosila mestna občina, ker jih deželni stanovci nočejo prevzeti. Ta spis je gubernij poslal gradbeni direkciji v izjavo in ta je odgovorila, da nima pomislov proti nameri, da se spomenik prestavi sredi trga, samo da je treba svet primerno regulirati in posipati, del Rožne ulice pa je treba opustiti kot prevožno cesto od Karlovške ceste proti šentjakobskemu mostu. Nato je gubernij okrožnemu uradu naročil, da naj obvesti mestni magistrat, da je treba vse kritje za postavitev poskrbeti iz privatnih sredstev, češ da se za to ne morejo pritegniti ne mestna blagajna, ne cerkveno imetje, ne kak drugi javni sklad.

Nato je magistrat z dopisom z dne 8. marca 1841. zaprosil župnika za mnenje, kako naj bi se dobila sredstva za kritje stroškov. Župnik Pohlin pa je odgovor odlašal najbrž radi tega, ker je videl, da so ga pri vzpostavitvi spomenika, ki so ga bili deželni stanovci svoj čas po zaobljubi postavili in mu preti razpad, sedaj le-ti kakor tudi mestni magistrat pustili na cedilu. Šele na ponovno prošnjo magistrata je župnik dne 20. junija 1842. odgovoril, da se vprašanje ne tiče samo cerkvene občine šentjakobske, ampak da je to zadeva vse mestne občine in kranjskih deželnih stanov in da je pričakovati, da bo občinski svet storil soglasen sklep, da naj se spomenik prestavi sredi šentjakobskega trga in da se za kritje stroškov razpiše javna zbirka (subskripcija), ki naj bi se vršila v vsej ljubljanski občini, zlasti pa med deželnimi stanovci in kranjskim plemstvom. Pri tem pa da more cerkveno predstojništvo dati zagotovilo, da šentjakobska župnija, čeprav najrevnejša v Ljubljani, gotovo ne bo zadnja in bo, kolikor le zmore, prispevala za postavitev spomenika, »s katerim jo veže ne le hvaležni spomin na odvrnitev morilne kuge, ampak tudi spomin na hrabre junake kranjskega plemstva in ljubljanskega meščanstva, ki so nekdanj za premago zakletega sovražnika krščanstva velikodušno žrtvovali kri in življenje na oltarju čiste domovinske ljubezni. Zato da pač ne bo nikogar, ki bi mu ne bila sveta dolžnost, da se ta lepi pomnik naših vrljih prednikov ohrani za spodbuden zgled potomcem in to tem bolj, ker bi v nasprotnem primeru stala ne samo Ljubljana, ampak tudi vsa Kranjska pred svetom po pravici osramočena, ker bi zakrivila najkrutejši vandalizem.«

Na ta dopis mestnega župnika je občinski svet dne 15. julija 1842. sklenil, da naj se razpiše javna subskripcija in da naj da gubernij župniku pooblastilo za to akcijo. Gubernij je medtem magistratu naročil, da naj določi mesto za prestavljeni spomenik, na kar je magistrat izjavil, da niso mogli izbrati drugega mesta kakor središče med cerkvijo in Virantovo hišo.

Ko je okrožni urad dne 16. decembra 1842. magistratu naročil, da mora spomenik z vsem stebrovjem vred v teku osmih dni odstraniti, je magistrat zaprosil, da naj bi se na željo župne in vse mestne občine pričelo razdiranje spomenika šele takrat, ko bodo začeli polagati temelj za novi spomenik. Magistrat se opravičuje, da ne kaže nastopiti z nasilnimi naredbami proti cerkveni občini, ko se more zlepa prepričati ljudska nejevolja.

Na občinski seji dne 9. januarja 1843., ki so se je udeležili tudi župnik Pohlin, cerkvena ključarja in nekateri odlični hišni posestniki, so se zedinili v tem, da je prostor sredi trga najprimernejši, da prevozna cesta na obeh straneh spomenika lahko še nadalje obstane in da naj se uravna okoliš tako, da bo v skladu z nivajem pred mostom in pred cerkvijo sv. Florijana. Javna zbirka naj se ne vrši samo v Ljubljani, ampak tudi med plemstvom, ki je nekdanj ta spomenik postavilo, in med duhovščino, in sicer najprej v petih ljubljanskih farah.

Vsa kočljiva zadeva glede odstranitve spomenika in odbire novega prostora se je še nadalje pletla med župnim predstojništvom, mestnim magistratom, ordinariatom, okrožnim uradom in gubernijem. Župnik Pohlin, jako previden in oprezen mož, ni zaupal obljubam in odredbam na papirju, ampak je odločno vztrajal na tem, da se postavitve novega spomenika zagotovi kakor v finančnem tako tudi v tehničnem pogledu. Misliti je bilo treba tudi na to, da dobi kip Matere božje za čas po odstranitvi starega spomenika do zopetne postavitve pristojno mesto, da bi se ne žalil verski čut občanov. Župnik poroča v dopisu z dne 24. novembra 1843. ordinariatu med drugim: »Če bi se spomenik z oblastno odredbo razdejal, še preden bi bila občina uverjena, da se zopet postavi, bi dalo tako prenaplajeno ravnanje povod za surovo zabavljanje proti visokim oblastim, morda tudi za neprijetne nastope v mestnem svetu in to tem bolj, ker so ljudje videli, s kolikim sijajem in s kako pobožno svečanostjo so prav letos dva manj znamenita spomenika, Hrenov v Poljanskem predmestju (na sed. Ambroževem trgu) in sv. Trojice pri dunajski mitnici (na Ajdovščini) zopet postavili.« Dalje predlaga župnik Pohlin, da naj bi ostal kip na svojem mestu nepremaknjen dotlej, da bo za novi spomenik zgrajen podstavek in postavljen steber. Šele takrat naj bi kip s sedanjega stala dvignili in predstavili na novi steber. Značilna je župnikova pripomba: »S tem bi se ovrgel tudi slabi glas, ki se je razširil med občani, češ da se mora ta spomenik po volji nekaterih svobodomislecev v sramoto krščanstva umakniti brezbožnim predpustnim veselicam v redutni dvorani.«¹

Glede zaprosenega dovoljenja za javno zbirko je stanovski upravni urad odgovoril, da ne more ugoditi

¹ Redutno poslopje (na mestu nekdanje jezuitske gimnazije), strelišče za Gradom in takrat še nova Kazina so bila glavna zabavišča ljubljanskega prebivalstva. Prim. Prešernovo zabavljico »Božje in hudičeve hiše« v Ljubljani.

želji magistrata, ker slične subskripcije med kranjskim plemstvom še nikoli ni bilo. Ordinariat pa je ustregel prošnji mestnega magistrata ter je pozval ljubljanske župnije k nabiranju milodarov, izjavil pa je, da brez posebnega navodila gubernija nima dovolj povoda, da bi sličen poziv naslovil tudi podeželski duhovščini.

Uspeh zbirke v ljubljanskih župnijah je bil tale: Stolna župnija (župnik Karel Zorn) je nabral 14 gld. 55 kr.; župnik pripominja, da se za potratni prenos kipa ne kaže nič naklonjenosti. Frančiškanska župnija je prispevala 6 gld. 42 kr.; župnik p. Kalist Omejc se opravičuje, češ da je župnija v stiski in da je postavila spomenik sv. Trojice. Šempetrski župnik Mat. Svetličič je nabral 4 gld. 22 in pol kr. ter predlaga, da naj ostane spomenik na sedanjem mestu in se le popravi, »ker plesa željni kljub temu lahko v plesno dvorano prihajajo«. Trnovski župnik Franc Barlič je izkazal 10 gld. 14 in tri četrt kr. »brez upanja, da bi mogel še kaj nabrati«. Ker je bil tak uspeh zbirke v »premožnejših« ljubljanskih župnijah jako slab (komaj 36 gld.), je župnik Pohlin opustil nadaljnje zbiranje milodarov, v pričakovanju, da bo domača župnija svoj čas gotovo več prispevala.

Tudi magistrat je poročal okrožnemu uradu o neuspehu zbirke, dalje tudi, da spomenik, ki je v stanju razpadanja, spričo bližnjega prihoda cesarja in cesarice in spričo obrtne razstave, ko bo prišlo v Ljubljano mnogo tujih gostov, ne sme več ostati na svojem mestu. Okrožni urad je nato na osnovi komisijskega ogleda, ki se je vršil dne 21. avgusta 1844., odredil, da se mora spomenik radi razpadljivosti nemudno odstraniti. Verski čut prebivalstva pa bi se najbolje spoštoval, če se Marijin kip do postavitve novega spomenika shrani v šentjakobski cerkvi.

Župnik Pohlin je na to odredbo izjavil, da more podiranje spomenika le pod tem pogojem dovoliti, če dá deželna oblast ordinariatu obvezno zagotovilo glede postavitve novega spomenika na določenem prostoru na Sv. Jakoba trgu. Tudi župan Hradecki se je zavzel pri ordinariatu za stvar, češ da ima le-ta v verskem čustvovanju meščanstva, ki se je izkazalo pri gradnji nove kupole v stolnici in pri obnovitvi Hrenovega in sv. Trojice spomenika, dovoljno zagotovilo, da se bo tudi ta spomenik vzpostavil. Okrožni urad pa je odredil, da se mora stari spomenik takoj odstraniti in istočasno ograditi prostor za novega, nabiranje spomeniškega sklada pa naj se nadaljuje.

In res, že dne 22. avgusta 1844. so pričeli spomenik rušiti. Delo je bil prevzel tesarski mojster Košir za vsoto 187 gld. 30 kr., odn. za 102 gld. 5 kr., če se mu prepusti material. Radi ugovora mestnega magistrata je Košir akordno delo znižal na 73 gld. Vse delo so opravili do 31. avgusta. Tako je »višja sila« pospešila odstranitev spomenika in ko je dne 1. septembra popoldne prispel cesar Ferdinand v Ljubljano, je bil trg pred cerkvijo sv. Jakoba že izpraznjen, kip Matere božje pa so shranili v kapeli sv. Križa v šentjakobski cerkvi. Kdaj in kam so izginile s podstavkov one štiri svetniške sohe, ne omenja ne župnijska kronika ne kako drugo sporočilo. Bržčas je zob časa te kipe iz peščenca že prej razglodal, da so jih morali odstraniti.

Tako se je končala prva doba našega spomenika, ki je stal na prvotnem mestu 162 let.

(Konec prihodnjič.)

VRHNJI DEL NOVEGA SPOMENIKA PRI SV. JAKOBU

(OD MESTNEGA POGLAVARSTVA NAGRAJENA FOTOGRAFIJA ANTE KORNIČA)

MARIJIN SPOMENIK NA SV. JAKOBA TRGU V LJUBLJANI

FOTO: O. KOCJANČIČ

MARIJIN SPOMENIK NA SV. JAKOBA TRGU V LJUBLJANI

J O S. W E S T E R

(ZGODOVINSKA ČRTICA OB PRENOVITVI SPOMENIKA L. 1938.)

(Konec.)

II. DOBA: 1870.—1938.

Previdni šentjakobski župnik Janez Pohlin je, kakor smo že omenili, dovolil odstranitev prvotnega spomenika le pod tem pogojem, da se obenem takoj prične s pripravami za postavitve novega na onem prostoru, ki ga je določila mešana komisija, torej nekako na sredi med cerkvijo in Virantovo hišo. In res so pod vodstvom zidarskega mojstra Matije Dobravca takoj izkopali tla za novi temelj in ta prostor ogradili. S tem je bil vsaj pričetek dela za postavitve novega spomenika nakazan in zasnovan. Toda z delom niso zdržema nadaljevali, ker so upravne oblasti še vedno imele pomisleke glede prostora in ker je manjkalo — denarja. Za novo leseno ograjo je izplačala mestna občina 40 gld., ker deželni stanovi niso hoteli nič prispevati.

Cesarski gubernij je bil sprejel odstranitev starega spomenika (dne 30. avgusta 1844.) na znanje ter obenem izjavil, da je gradnja novega poslej zgolj zadeva mestne občine in da ni pričakovati podpore iz stanovskega sklada, češ da stanovi te vzpostavitev ne zahtevajo in da zanjo nimajo nikakih obveznosti.

Proti izbiri prostora je predložila gradbena direkcija ugovor okrožnemu uradu iz razloga, da bi spomenik oviral vozovni promet med Rožno ulico in Bregom. Predočiti si je treba, da je šel v tisti dobi najživahnejši tovorni promet z dolenske strani po Sv. Jakoba trgu in preko šentjakobskega mosta, ki so ga bili dogradili l. 1824., na Breg, kjer je bilo glavno tovarno prista-

nišče in prekladališče blaga. Ko pa je stekla železnica iz Ljubljane proti Celju (l. 1846.) in proti Trstu (l. 1857.), je Breg izgubil malone ves svoj promet in pomen kot ljubljansko pristanišče.¹

Okrožni urad je bil pritožbo gradbene direkcije zavrnil, na kar se je le-ta prizvala še na gubernij v Gradcu s predlogom, da se more postavitve spomenika dovoliti le pod pogojem, da se iz varnostnih ozirov opusti del Rožne ulice kot prevozna cesta. In res je gubernij dne 20. oktobra 1846. odobril preložitve tovarnega prometa mimo redutnega poslopja, odn. po Starem trgu, kar pa bržčas ni dosti zaleglo, ker je promet z Bregom po otvoritvi Južne železnice vedno bolj pešal.

Za temeljno zidovje so porabili gradivo starega spomenika. Tesarski mojster Pristov je zastonj dobavil pilote, zidarski mojster Dobravec pa je zadevni zaslužek 128 gld. podaril gradbenemu skladu.

Medtem ko je bil Marijin lik shranjen na varnem mestu v cerkvi v kapelici sv. Križa, sta se župnika Pohlin († 17. januarja 1850.) in njegov naslednik Franc Hrovat (do svojega odhoda v Palestino meseca aprila 1867.) vneto trudila z nabiranjem milodarov v korist novemu spomeniku. Ko je dne 24. aprila 1867. nastopil novi župnik Gustav Köstl, je prevzel od svojega prednika zbirko okoli 3800 gld. ter se z vso gorečnostjo lotil častne naloge, da čimprej postavi novo znamenje. Napisal je propagandno knjižico »Mariin spominek na šentjakopskem tergu v Ljubljani«, Ljubljana 1868. (tudi v nemškem jeziku) ter je po nasvetu mestnega župana dr. Etbina Coste, ki je župnikovo namero odločno podpiral, ustanovil posvetovalni odbor, čigar člani so bili: trgovec Leopold Bürger, župan dr. Costa, občinski svetnik Karel Dežman, čevljarski mojster Franc Drašler, rokavičar Jan Horak, vladni svetnik dr. Anton Schöppl, čevljarski mojster Josip Schwentner, višji inženir Vencel Stedry, grof Viljem Wurmbrand, inž. Henrik Hausner in njegov naslednik asistent Franc Ziegler.

Ta odbor je imel dne 6. septembra 1868. ob šestih zvečer svojo prvo sejo. Po predlogu mestnega župnika so se zedinili v tehle točkah:

1. Kip naj se postavi na podzidek, zgrajen l. 1844.: studenec na trgu sv. Jakoba naj se prevede na obzidje župnikovega vrta ali pa naj se zasuje.

2. Sprejme se načrt, ki ga je bil že l. 1856. napravil kamnoseški mojster Ignacij Toman in ga je l. 1864. Mayerjev umetniški zavod za cerkvena dela v Münchenu izboljšal ter mestni magistrat odobril; višji inž. Stedry se naprosi, da ga malenkostno izpremeni.

3. Ves kameniti spomenik naj bo iz klesanega nabrežinskega marmora.

¹ Podrobnejše podatke o zgodovini šentjakobskega okoliša je objavil dr. Jože Rus v zanimivem članku »Jedro Ljubljane in njegovi stvarniki« (Jutro, 28. junija 1938.).

Stari spomenik s soho sv. Nikolaja

4. Mestni župnik stopi v dogovor s tvrdko Cloeta & Schwarz v Trstu glede dobave kamna in struženega stebra, s Tomanom pa radi obdelave kamna; dalje naj poskrbi proračune in sklenske dobavne pogodbe.

Župnik Köstl je skrbno vodil vso nabiralno akcijo in razposlal prošnje raznim korporacijam in uglednim osebam. Tako je daroval stari cesar Ferdinand 1000 gld., cesar Franc Jožef in cesarica Elizabeta 400, stara cesarica Karolina 100, deželni odbor 500, kranjska hranilnica 500, občinski svet ljubljanski 500, Alojzija Kaiser, vdova po drž. pravdniku, 1000, več prispevkov je bilo po 50 do 200 gld. Župnik je mogel na drugi odborovi seji dne 6. septembra 1869. z zadovoljstvom povedati, da razpolaga s skladom nad 9000 gld.

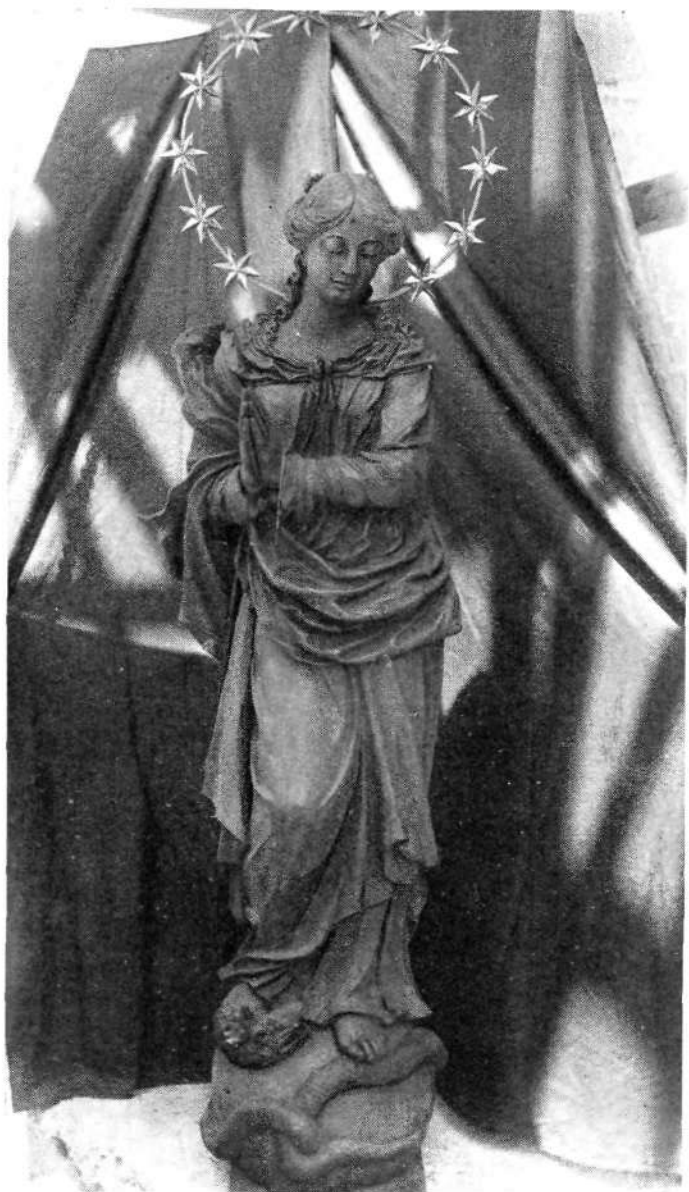
Z gradnjo na prvotnem podstavku iz l. 1844. so pričeli dne 19. aprila 1870. Delo je šlo spešno izpod rok. Dne 7. junija so blagoslovili kamen z Oljske gore, ki ga je bil poslal iz Palestine prejšnji župnik Hrovat, da naj se vzida kot temeljnik. Blagoslovitev je opravil stolni dekan dr. Janez Pogačar, običajne ceremonije s kladivom so izvršili pontifikant in povabljeni predstavniki oblasti, med njimi deželni predsednik baron Žiga Conrad Eybesfeld, dež. glavar Karel pl. Wurzbach, župan dr. Jos. Suppan,¹ cerkvena ključarja Albert Samassa in Franc Šušteršič. V sinajski kamen je bila vdolbena votlina in so vanjo vložili škatlo iz železne pločevine, v to pa naslednje spominske predmete: listino o opravljenem blagoslovu z latinskimi besedilom, listino o pristnosti temeljnega kamna z Oljske gore, uradni list Laibacher Zeitung istega dne, zadnji številki Zgodnje Danice in Bleiweisovih Novic, šematizem ljubljanske škofije za l. 1870. in načrt mesta Ljubljane iz l. 1854., svetinjico vatikanskega koncila in kovance, ki so bili takrat v prometu, vsakega po en kos (mali cekin, dvogoldinar, goldinar, petindvajsetica, dvajsetica, desetica, petica, četrtak, krajcar in polovičar). To škatlo so vpričo visoke gospode spojili in zazidali ter jo dali noč in dan skrbno čuvati, dokler ni gradnja toliko napredovala, da je bila tatvina izključena.

»Naposled je napočil težko pričakovani dan, ko naj bi Marijin kip zopet zavzel svoje vzvišeno mesto, ki mu je bilo prvotno določeno,« stoji zapisano v župnijski kroniki. Dne 13. julija so dvignili lik iz dolbine (niše) v kapelici ter ga prenesli na oder, postavljen tik pred cerkvenimi vrati, kjer je ostal do dne 16. julija. »Nestete množice pobožnikov vseh stanov so obiskale v teh dneh Marijino podobo ter so jemale slovo od nje, ki so jo bili za 26 let njenega bivanja v šentjakobski cerkvi tako zelo vzljubili.«

Opoldne dne 16. junija, na praznik karmelske Matere božje, so prepeljali kip iz cerkve na trg in ga zvečer istega dne vpričo velike množice dvignili v višino ter 7 minut po sedmih postavili na visoki steber. Nadaljnja potrebna dela so izvršili do večernic praznika rojstnega dne Matere božje. Magistrat je bil dal med tem vodnjak ob spomeniku zasuti.

Na praznik dne 8. septembra ob devetih je opravil stolni prošt dr. Janez Pogačar tiho mašo, na kar se je ob slovesnem zvonjenju zgrnila procesija pred spomenikom ob navzočnosti najvišjih predstavnikov oblasti in vseh ljubljanskih župnikov. Razgrnili so Marijin

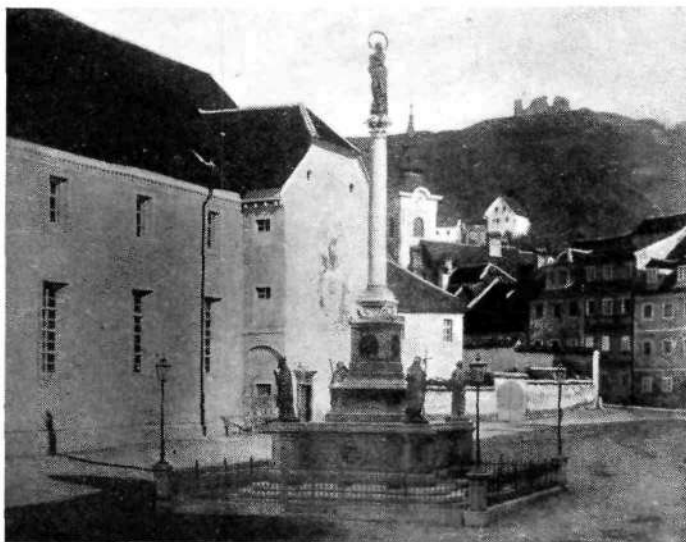
¹ Prejšnji župan dr. Ethin Costa je bil že leta 1867. odstavljen »radi pretefov med turnarji in Sokoli«. Gl. Slov. biogr. leks. I, str. 86.

Marijin kip (Valvasorjev zasnitek)

kip, na kar ga je prošt blagoslovil, kakor tudi nove štiri sohe ljubljanskih farnih patronov: sv. Jakoba, Miklavža, Petra in Janeza Krstnika. Pevski zbor pod vodstvom mladega kapelnika Antona Foersterja je zapel Marijino pesem, prošt je dal še pontifikalni blagoslov in procesija se je vrnila v cerkev. Zvečer je bila svečana razsvetljava spomenika in vseh hiš na šentjakobskem trgu. Množice so pele do enajstih ponoči Marijine pesmi in lavretanske litanije. Naslednji dan so bila v vseh ljubljanskih župnih cerkvah darovanja, ki so izkazala dokaj lepši uspeh kakor »ofri« v letu 1844. (Gl. Kronika str. 114.) Tako so darovali v stolnici 135 gld. 50 kr., pri frančiškanih 111 gld. 87 kr., v Trnovem 60 gld. 5 kr., pri Sv. Petru 45 gld. 40 kr., največ pa je dala domača fara, 245 gld. 13 kr.; vsega skupaj 597 gld. 95 kr.

Namesto prejšnjih svetniških kipov iz sivega peščenca so postavili na štiri pomole podstavka sohe ljubljanskih farnih patronov iz t. zv. »spiautra«, zlitine cinka (ok. 90 %) in antimona, morda tudi nekaj

Marijin spomenik po predstavitvi — pred potresom l. 1895.

malo svinca. Na zadnji strani podstavka je bil s črkami iste snovi pritrjen prvotni kronogram iz Valvasorjeve dobe, na čelni strani pa nov letokazni napis:

VIRGINI SINE LABE
CONCEPTAE DEDITA
VIVERE CORDA (1870).

Napis pravi: Devici brez madeža spočeti poklonila vdana srca.

Vsi gradbeni stroški so po izkazu župnijske kronike znašali 16.316 gld. 97 kr. Od tega je odpadlo na posamezna dela: tvrdki Cloeta & Schwarz za nabrežinski marmor 3126 gld., za prevoz z Nabrežine v Ljubljano 601 gld., tvrdki Toman za kamnoseška dela 4503 gld., tvrdki Mayer v Münchenu za 4 svetniške sohe, embleme evangelistov in kronogram 4786 gld., Francu Faleščinju za zidarska dela 969 gld., Antonu Jerančiču za tesarska dela 507 gld., Kasparju Ahčinu za železno ograjo 1239 gld., za 4 plinske kandelabre, dobavljene iz Augsburga, 288 gld., za pozlačenje zvezdne gloriole na Marijinem kipu 91 gld. Mestni magistrat je na župnikovo prošnjo prevzel skrb za razsvetljavo 4 plinskih svetilnikov, zato pa je opustil eno luč na šentjakovski cerkvi, drugo na Virantovi hiši.

»Zgodnja Danica« je prinesla že dne 10. junija 1870. kratko poročilo o polaganju temeljnega kamna dne 7. junija. V listu 35. z dne 2. septembra je objavljen oris zgodovine in opis dela novega spomenika obenem s slavnostno himno pesnika Frana Cimpermana, obsegajoča 14 stanc. List 37. »Zg. Danice« z dne 16. septembra pa je objavil dopis iz Ljubljane: »Večer pred malim šmarnom so bile vse hiše na šentjakobskem trgu okrog prelepega novega znamenja M. D. razsvetljevane skoraj do enajstih v noč, znamenje samo sijajno razsvetljeno, silne množice vernega prebivalstva so iz celega mesta veselo trg napolnjevale, petje Marijinih pesem se je vse okrog razlegalo. Prebivalci so to častitljivo preslavljanje nebeške kraljice napravili radovoljno in skrivaj, da g. fajmošter Köstl poprej še vedel ni. — Ta verska izkazovanja so se ponavljala tudi na šmarni dan v noč. Take dogodbe kažejo, kako

zvesto verna je večina ljubljanskega prebivalstva, in novi nejeverniki in mavtarji s svojo sovražljivostjo in vražjo jezo zoper cerkev dosegajo ravno nasprotno tega, kar želé; ljudje se z njih hudobnim počenjanjem le še bolj za dobro vnamajo.«

Kot protívek k temu dopisu nabožnega lista naj omenimo precej kritično poročilo mladostnega glasila »Slov. Naroda« (št. 105. z dne 10. septembra), ki je izhajal takrat še v Mariboru: »Včeraj se je slovesno odgrnil znani kip Matere božje na trgu pri sv. Jakobu. Delo prezgodaj umrlega kamnoseka Toman je prav lepo, kakor tudi železna ograja, manj zadovoljijo pa v Monakovem vlite podobe. Na vsak način je znamenje v kinč trgu, saj pa stane tudi 15.000 gld. Želeli bi, da bi se enaka darežljivost manifestirala kedaj na Kranjskem in zlasti v Ljubljani pri narodnih namelih.« ...

Prenovljeni spomenik je stal trdno in neomejno več ko šest desetletij. Ni ga razmajal pogubni potres l. 1895., niso ga prizadele granate, ki so jih za svetovne vojne spuščali laški letalci nad Ljubljano. Pač pa nabrežinski marmor ni mogel stalno kljubovati vremenskim vplivom. Kamen je jel prhniti in pokati, svetniške sohe so radi oksidacije dobivale vedno večje raze in reže, železno ograjo so morali radi razpadljivosti odstraniti in črke obeh kronogramov so postale rop malopridnih rok. Tudi glavni steber je dobil nevarne razpoke, tako da ga je bilo treba z železnimi obroči povezati.

Ker je nevarnost razpada vedno bolj grozila, je bila mestna občina že za l. 1937. sprejela v proračun postavko 15.000 din za popravilo spomenika. Toda izkazalo se je, da bi samo delna poprava ne rešila spomenika razsula. Zato je mestni svet odločil, da naj se spomenik podre in na njega mestu postavi nov spomenik po umetniški zamisli in načrtu arhitekta

Blagoslovitev spomenika dne 3. julija 1938.: škof dr. Rožman blagoslavlja, desno podpredsednik občine dr. VI. Ravnihar

Foto: Aleš

mojstra prof. Jož. Plečnika. V ta namen je bila na osnovi proračuna kamnoseškega mojstra Alojzija Vodnika sprejeta postavka 180.000 dinarjev, izplačljiva v treh enakih letnih obrokih. Obveščalo je, da naj neokrnjeni bronasti kip Matere božje in marmorni steber prvotnega spomenika iz Valvasorjeve dobe ostaneta; cinkove svetniške sohe naj se v razpokah zalijejo, pobronijo in postavijo na trdne plinte. Za gradivo glavnega stebra pa naj se porabi podpeški apnenec, ki je v našem podnebjju trpežnejši kakor sivi kraški marmor.

Po zamisli arhitekta prof. Plečnika naj bi tudi novo znamenje krasili stari liki: bronasti kip Matere božje in štiri svetniške sohe, postavljene na vrhno ploščad novega stebra; ohrani naj se tudi prvotni marmorni steber s kapitélom vred kot vrhnje stališče Madoni-nega lika.

Kamnoseška tvrdka Alojzija Vodnika je pričela z vnanjim delom letos pomladi, medtem ko je kamnite sestavne dele že pozimi v svoji delavnici pripravila. Dne 12. marca so delavci sneli like s starega spomenika. Kip Matere božje so shranili v Rožni ulici na dvorišču hište št. 21, ki je last Alojzija Jankoviča, poslovodje omenjene tvrdke. Svetniške sohe pa je prevzel v obnovo kleparski mojster Franc Košenina z Viča. Nato so odnesli kamnite dele starega spomenika ter položili na podlagi starega novi temelj v obliki jake armirane betonske plošče v izmeri 7-8 v kvadratu. Prej pa je bilo treba iz starega temelja dvigniti sinajski temeljni kamen, kar se je zgodilo dne 9. maja.

Kulturni odbor mestnega sveta je dal na svoji seji dne 10. maja ta kamen odpreti. Pri tej priliki se je tole ugotovilo: Dolbina, v kateri je bila shranjena pločevinasta škatla (13 : 13 : 8 cm), je vsebovala do polovice vodo, ki jo je v teku desetletij propuščala kamnita stena. Zato je bila škatla na dnu vsa po rji razjedena. Vsi predmeti, ki so jih bili l. 1870. vanjo položili, so se naravno nahajali v njej, in sicer kovinski (novci) dobro ohranjeni, dasi (razen malega zlatnika) oksidirani, papirnati pa vsi premočeni v preperelem stanju. Dobro čitna je še listina o pristnosti sinajskega kamna, medtem ko je pergament s podatki o blagoslovitvi spomenika in s podpisi odličnikov, ki so bili pri takratni slavnosti navzoči, zbog obledelga črnila domala nečiten. Dokazilna listina, opremljena s črnim žigom: S. Mons Sion in Jerusalem — in z voščenim pečatom: Sigil. Guardiani et Commissarii Terrae Sanctae, se glasi: Lapidem hunc, qui fiet auspicalis in fundamento aedis sacrae, vere sectum fuisse de vertice Oliveti montis, per appositionem parvi et magni sigilli Terrae sanctae, ratum esto. Hierosolymis VI. Kalen. Martias MDCCCLXIX. (Podpis:) Fr. Camillus a Rutiliano, Terra sancta a Secretis.

Po sklepu kulturnega odbora se ta kamen z njega zakladom vred shrani v mestnem muzeju, namesto posvetilne listine pa naj se vloži v novi spomenik svinčena ploščica s primernim besedilom kot neminljiv dokument o njega postavitvi.

Ves spomenik druge dobe so odstranili do 6. maja ter so naslednji dan pričeli polagati novi temelj.

III. DOBA: OD 1938. DALJE

Postavljanje novega znamenja je šlo dokaj naglo izpod rok, ker je kamnoseška tvrdka v svoji delavnici že prej obdelala in pričelila posamezne kose iz podpeškega kamna. Stari marmorni steber, ki se je pokazal na obeh koncih prhkega, so za nekaj skrajšali, ostali čvrsti del stebra pa kanelirali in stari, še dobro ohranjeni kapitél očistili. Kip Matere božje so osnažili, zvezdno gloriolo pozlatili, sohe štirih svetnikov pa v razpokah zacinili in nato pobronili. Tako je bil obnovljeni spomenik do dne 2. julija postavljen.

Višina vsega znamenja od tal do vrha (gloriele nad Marijino glavo) znaša točno šestnajst metrov. Osnovna stopnica na temelju meri 7-8, druga 7 m, tretja, visoka 58 cm, pa 5-7 m v kvadratu. Na tej so v voglih nameščeni štirje nastavki (klopice), visoki po 37 cm, sredi nje pa počiva podstavek glavnega stebra v izmeri 1-7 m v kvadratu, visok 31 cm. Iznad tega se dviga glavni steber, visok 9-55 m, v premeru 1-2 m, obstoječ iz 28 kosov, zloženih v 15 kolobarjev. Obseg zgornje ploščadi (ábaka), na kateri stoje svetniške sohe, meri 2 : 2 m. Vrhnji steber iz belega marmora je visok 2-9 m, od tega je 60 cm vtopljenega v kapitél novega stebra. Stari ornamentirani glavič je v svojih ležiščnih ploskvah obložen s svinčeno plastjo ter je tako zavarovan pred zamokom. Svinčena spominska ploščica je vložena v vrhnji ploščadi v posebno dobro izdelani dolbini.

Besedilo ploščice je v lapidarnem slogu sestavil pisec teh vrstic, vrezal pa ga je z velikimi začetnicami akad. kipar Bož. Pengov ter se glasi:

Matere božje spomenik, ki so ga po svoji zaobljubi in po zasnutku zgodopisca Jan. Vajk. Valvasorja postavili pred cerkvijo sv. Jakoba kranjski deželni stanovi l. 1682., je bil, v razpadu porušen l. 1844., na to mesto prestavljen

Blagoslovitev spomenika dne 3. julija 1938.; škof dr. Gr. Rožman govori

Foto: Aleš

Svinčena spominska ploščica, vložena v vrhnji del glavnega stebra

l. 1870., prenovljen ob troških mestne občine ljubljanske, ko je županil dr. Jure Adlešič, po načrtu prof. arh. Jož. Plečnika in posvečen po knezoškofu dr. Gr. Rožmanu dne 3. julija 1938.

Da bi zrl na dolgo vrsto srečnih rodov!

V okras glavnega stebra je nekako v višini 3 metrov na čelni strani iz celega izklesana, obli ploskvi se prilagajoča plošča, na njej pa sta vdolbena oba napisa iz prejšnjih dob:

DEI MATRI VIRGINI STATVS
CARNIOLIAE POS EX VOTO — in:
VIRGINI SINE LABE CONCEPTAE
DEDITA VOVERE CORDA

Črke kronogramov (1682., odn. 1870.) so v rdeči, ostale pa v zlati barvi. Slovenski napis pa pravi:

TRETJIČ POSTAVILA MESTNA OBČINA
LJUBLJANSKA LETA 1938.

Pod to ploščo je iz stebra izklesan okoli 1-6 m visok dekorativen stebrič in preko njega trak z napisom:

Alojzij Vodnik, kamnosek.

Tvarno delo je bilo dne 2. julija končano. Dan nato, v nedeljo, dne 3. julija, pa se je ob 11. uri izvršila blagoslovitev spomenika, h kateri se je poleg predstavnikov oblasti in mestne občine zbrala množica ljudstva zlasti iz šentjakobskega okraja. Kr. bansko upravo je zastopal g. banski svetnik Fran Mramor, mestno občino podpredsednik g. dr. Vladimir Ravnihar v družbi članov kulturnega odbora mestnega sveta: predsednika g. prof. Silv. Kranjca in gg. polkovnika Vikt. Andrejke, stolnega župnika kanonika dr. Tom. Klinarja, univ. prof. dr. Fr. Steleta, prosv. insp. Jos. Westerja in načelnika prosvetnega oddelka dr. Rud. Moléta. G. knezoškof dr. Gregorij Rožman je v vznesenih besedah označil zgodovinski in verski pomen svetega znamenja ter je nato v prisotnosti šentjakobskega župnika g. Janka Barleta in kaplana g. Jož. Jamnika opravil cerkveni obred blagoslovitve. Podžupan g. dr. Ravnihar se je v jedrnatem govoru zahvalil g. knezoškofu za opravljeni blagoslov, arhitektu g. prof. Jož. Plečniku za umetniški zasutek in mojstru g. Al. Vodniku za tvarno izvršitev spomenika ter je izjavil, da sprejme mestna občina prenovljeni spomenik v svoje varstvo. Ko je šentjakobski cerkveni pevski zbor pod vodstvom g. Stanka Grabnarja odpel dve nabožni pesmi, je bila preprosto intimna inavguracija najnovejšega, a obenem najstarejšega ljubljanskega javnega spomenika opravljena.¹

* * *

Ej, da bi ob uri duhov oživel bronasti Valvasor na Muzejskem trgu in bi v košati viteški opravi v mesečini prišetal mimo svoje rojstne hiše na Starem trgu pred cerkev sv. Jakoba! Tedaj bi opazil, da je tam že davno izginil mali »forum academicum« in da se širi sedaj ubrano oblikovan trg, okrašen z visokimi topoli, javori in drugim drevjem, z žuborečim vodnjakom pod vrbo žalujko in z novim spomenikom. Z dopadenjem bi na njem uzrl bronasti Madonin lik, ki ga je bil sam zasnoval pred malone 260 leti, stoječ na istem marmornem stebri s korintskim kapitélom. Zadovoljen bi šepetal svoje priznanje kongenialnemu mojstru arhitektu, ki je ustvaril novi pomnik, in vedel bi hvalo mestnemu svetu, ki je opravil le svojo častno dolžnost, da je monument zgodovinske, umetniške in nabožne vrednosti ohranil sedanjemu in prihodnjim rodovom.

¹ Za sodobno vrednotenje kulturnih slovesnosti značilno je dejstvo, da sta oba ljubljanska jutranja dnevnikarja z dne 4. julija prinesla med dnevnimi novicami pač kratko poročilo o tej slavnosti, eden v 12, drugi v 21 vrsticah, medtem ko ima prvi poročil o športnih dogodkih bežnega pomena skoraj celo stran, drugi pa pol strani. — W.